

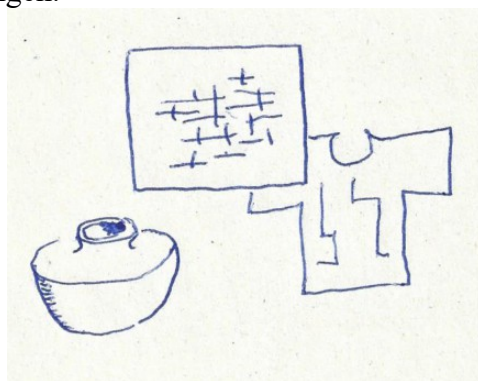
Stilla skönhet på Ateneum

Lagom till turistsäsongen sammanställde konstmuseet Ateneum i Helsingfors en temautställning ”Stilla skönhet” om hur japansk konst och konsthantverk påverkat den europeiska och särskilt den nordiska konsten under 1900-talet. Samtidigt vill man också visa att påverkan skett i motsatt riktning, det vill säga från Europa till Japan. Temat är väl valt eftersom japansk konst är ofta i hög grad stiliserad och avskalad från ”miljöbetingade tillägg”, och därigenom enkel att förstå och uppskatta för de flesta oavsett nationell tillhörighet. Utställningen pågår till den 6 oktober.

Redan i första rummet lyfter utställningen fram en trio bestående av två japaner och en britt som betytt mycket för introduktionen av japansk keramikkonst i Europa: Sōetsu Yanagi, Bernard Leach och Shōji Hamada. För att lära ut den japanska keramikkonsten skapade de en keramikverkstad år 1920 i St Leach i Cornwall. Exempel på keramik som Hamada formgett visas i flera montrar, bland annat en utsökt vacker kruka. För övrigt får man se exempel på konst som enligt utställarna representerar nordiska konstverk där japanskt inflytande står att skönja, bland annat Rune Janssons ”Hav och öppning”, en tvådelad tavla från 1962 samt Helen Scherfbeckes ”Träd i blåst” från 1918.

Utsökt vackra är några ”Haori”- klädnader som ursprungligen burits av enbart japanska män men som senare övertagits också av kvinnorna (lite som byxorna hos oss). De djupa och tonade bruna, gula och gråa naturfärgerna ger de enkla mönstren en utsökt lyster som gör att klädnaderna kan användas till och med som väggbonader. Färgmönstret är så samstämt att det osökt för tankarna till skyddsfärgen hos vilda djur.

Första salens absoluta mästerverk är dock Seiichi Yunos ”Landskap” från år 1960, i sig en märklig tavla som bara består av smala svarta vågräta och lodräta streck med lite oregelbundna prickar på en lite rödaktig bakgrundsfärg. Trots tavlans höga abstraktionsnivå har den en nästan hypnotisk inverkan på en, en dold charm som fullkomligt slukar en. Man har svårigheter att slita sig från tavlan och gå vidare i utställningen.

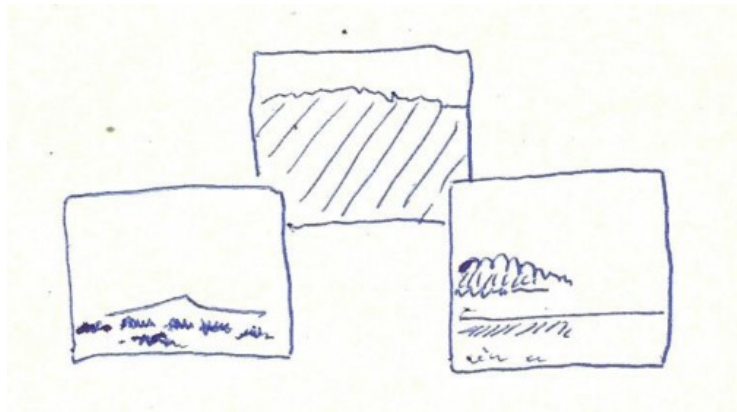
Kylberg påverkad av japansk konst

Fem målningar av Carl Kylberg utgör ett representativt urval av hans färgstarka, nästan grälla tavlor med ett starkt inslag av grannrött, ibland så grannrött att färgfältet tenderar att helt ramla ur tavlan. Exempel på hans i högt tempo målade tavlor är ”Röd gata” från 1940 och ”Hemkomsten” från år 1938. Den sistnämnda tavlan bär tydliga spår av ett japanskt inflytande vad stilen beträffar. En annan tavla som också går i rött är Takashi Tanakas ”Kulle” från 1956 där nästan hela tavlan täcks av ett rött fält som upptill bildade en horisont med en svag böjning som med lite fantasi kan upplevas som en kulle. Tavlan präglas av en vilande harmoni allra helst som den röda färgen är skickligt tonad och därigenom får färgfältet att smälta samman med den enkla kompositionen.

Einar Ilmonis ”Ensligt skär” från 1910 och ”Strandlandskap” från 1920 ger prov på en typisk finsk mollstämd färgskala medan den japanska konstnären Gentarō Koito ger prov på ett formidabelt mästerverk i ”Morgonbris från öster” från 1954 som visar ett stilla hav med en molnfront som breder ut sig över havet in från vänstra delen av tavlan. Återigen en tavla där japanerna lyckats

genom att tona färgerna så fullständigt förmedla hela stämningen och innehållet i bilden utan hjälp av klara figurativa detaljer, kort och gott ett mästerverk.

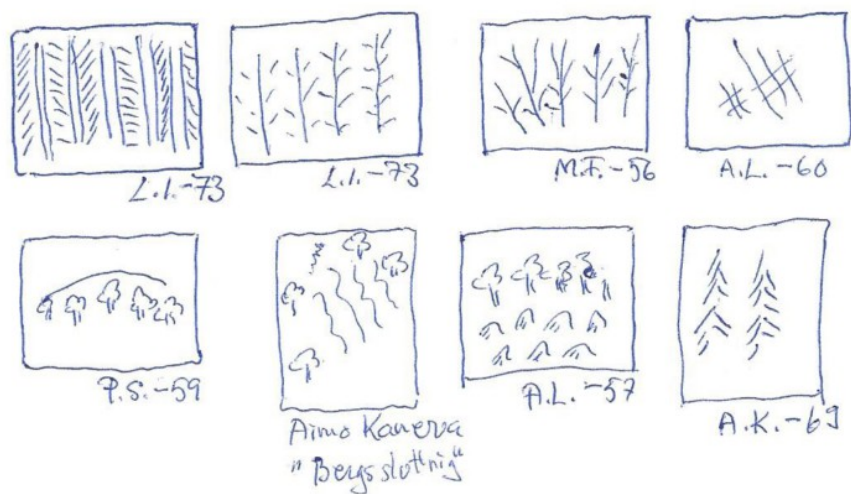
Bredvid Koitos tavla får man se ett annat mästerverk, Eero Nelimarkkas "Vinterlandskap" från 1943 (mitt under brinnande krig) där hans på sitt typiska vis visar en långsträckt landskapsvy från ett vintrigt Lappland som vid denna tid måste ha varit besatt av den tyska 209. bergsjägarbataljonen som bildade front mot de sovjetiska trupperna i norr. Hur Nelimarkka hamnat där med sitt staffli undrar kanske mången åskådare.

Utsökt finländsk grafik

Grafiken är en av den finska konstens starkaste sidor. Fyra verk på denna utställning bekräftar detta: Lea Ignatius' "Kvällsskog" från 1973 och "Frostskog" från 1976, Mauri Favéns "Skogsbryn" från 1956 och slutligen Ahti Lavonens "Komposition" från 1960, alla verk som håller mycket hög klass. I Ignatius' båda arbeten är skogsmotivet så utbredd att bilden övergår i en struktur där rytmen ersätter kompositionen medan Favéns bild har en mera uppbruten struktur och Lavonens arbete uppvisar ett mellanting mellan en struktur och en komposition som nästan påminner om ett japanskt skrivtecken.

Som en pendang till dessa utsökta grafiska verk har utställarna hängt upp Per Stenjus' "Träd i Lappland", från 1959. Tavlan passar precis in i serien för träden på fjällslutningen och uppvisar en liknande rytm som man ser i Ilmonis grafik. Guppen stöds ytterligare av Aimo Kanervas "Bergsslutning" från 1965 och "Vintriga granar" från 1969 och Anitra Lucanders "Stenig hed" från 1957, alla tavlor som visar realistiska intryck från finska skogslandskap som ofta uppvisar en karg och färgfattig verklighet, långt ifrån Werner Holmbergs och Hjalmar Munsterhjelm's romantiska skogsvyer.

Minimalismen drivs till sin spets

Följande skede i utställningen visar en serie ännu mera ödsliga landskap, och också tavlor där minimalismen drivits till sin spets och som en bjärt kontrast tavlor som formligen väljer ut i

rummet. Per Stenjus' "Slutning mot Enare träsk" från 1962 påminner om en anemisk skiss till "Träd i Lappland" som nämnts ovan, men då den förra tavlan var målad redan 1959 måste denna skiss vara ett självständigt arbete som parats ihop med fyra andra skissartade minimalistiska tavlor, nämligen Aimo Kanervas "Kinesiska muren" från 1959, Tom Krestesens "Hommage de la Natur" från 1957, Ufan Lees namnlösa verk från 1984 och Gunnar Pohjolas "Polarlandskap" från 1964.

Den sistnämnda tavlan visar bara lite flugsmuts på ett annars vitt fält. Alla de nyss uppräknade tavlorna håller en mycket hög nivå, Pohjolas tavla kan till och med klassificeras som ett mästerverk.

Denna typ av minimalistiska tavlor lämnar ett stort utrymme för åskådaren att självständigt tolka innehållet och så att säga måla tavlan färdig i sitt stilla sinne. Man kunde vänta sig att Ludwig Wittgenstein vid åsynen av dessa tavlor spontant skulle ha utbrustit i ett bevingat uttryck som: "Konst existerar bara genom en åskådare". Det absoluta priset i denna genre tas av Kimmo Kaivantos "Hav" från år 1966. Här anar man bara solstänket från avlägsna vattenytor bakom näraliggande bergsformationer. Alltsammans är inbäddat i ett starkt soldis som gör att tavlan ser nästan helvit ut. Tavlan är kort och gott en fullträff inom genren för minimalistisk konst och skulle passa bra att göra sig lustig över i en komedi om självutnämnda konstkännare.

Man upplever det på gränsen till tokroligt att utställarna passat på att hänga upp Seiichi Haras två svartmuskiga tavlor som föreställer vulkanen på Sakurajima, båda från 1950 genast efter Kaivantos kritvita målning. Tavlorna kan inte vara mera olika. Vulkanen är här avbildad omgiven av svart lava som nästan får en att tro att lavan när som helst kan välla ut från tavlan ner på utställningsgolvet. Dessa tavlor ger prov på en naivistisk, lite burlesk målartradition i japansk konst som man ofta möter i deras kolorerade tuschteckningar.

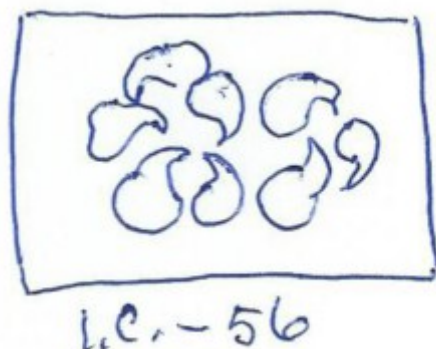

Den japanska konstnären Miematsu Tanabe med sin tavla "Fjord i Norge" från 1965 är kanske det enda tillfället då en japansk konstnär kommit till Norden och målat här. Tavlan visar ett dramatiskt landskap med mörka fjällbranter och en eldröd fläck i mitten som antagligen skall föreställa en solkägla som lyckas nästla sig in i den trånga fjordpassagen. Stilen kan närmast karakteriseras som "japansk klassicism i upplösning". Fyra arbeten av Samiro Yunoki ger besökaren en känsla av att det existerar en brygga mellan dessa "Nattbilder" från 2005 och Gunnar Pohjolas "Polarlandskap" trots att Yunokis tavlor är mycket mörka medan Pohjolas är nästan helt vit. Här har arrangörerna lyckats väl i att finna förenande länkar mellan finsk och japansk konst.

Färger i moll

I sektionen för stilleben" eller "nature morte" hänger tavlor av företrädesvis finska konstnärer. Scherfbeck's "Liljekonvaljer i blå vas" är ett mästerverk. Mikko Laasonens tre stilleben med flaskor, kanna och äpplen från 1956-1957 hör hemma i en klassisk finsk funktionalistisk stil där färgerna åter en gång går i moll, det vill säga de är alla tonade till en mörkare nivå vilket får bilderna att bli mellanting mellan färgbilder och svartvita bilder. Samma gäller också lite för Anitra Lucanders "Stilleben" från 1954 och Erik Granfälts två "Stilleben med kanna" från 1957 respektive 1955. Här kringgås svårigheten med att tona de naturliga färgerna genom att förskjuta hela färgskalan mot en mörkare färg. Dessa tavlor framkallar lätt en tung och nedslagen stämning. Kalle Eskolas "Stilleben" från 1959 visar däremot en friare och glättigare flaskkomposition som klar avviker från den dystra stilen. Det absoluta mästerverket bland dessa "Nature morte"-tavlor är Ina Collianders

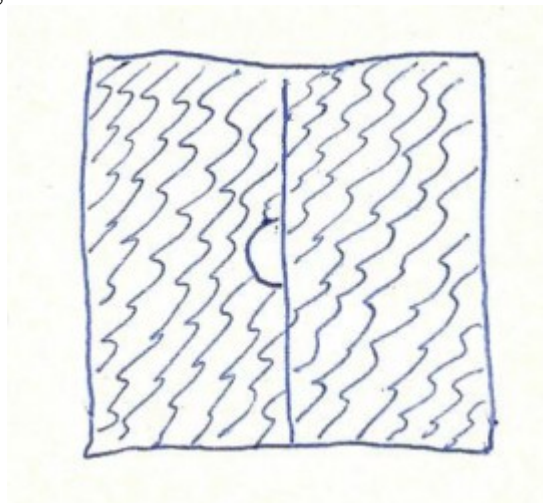
grafiska verk "Åtta päron" från 1956 som i all sin enkelhet visar åtta gröna päron på vitt botten. Genom att konstnären här har placerat päronen i olika riktningar har hon lyckats skapa en underbar rytmisk komposition som precis som Yunos tavla nästan hypnotiserar en.

Lika konst trots avståndet

En liten utveckling mot arkitekturen görs i mellangången där ett stort fotografi av den så kallade "Iskyrkan" på Hokkaido (1985-1988) av arkitekten Tadao Andō jämförs med ett annat jättefotografi av kapellet på Lingonön (1965) av arkitektparet Heikki och Kaija Siren. Här kan man klart se hur de finska arkitekterna imiterat den japanska byggnadstraditionen med en fjäderlätt och luftig lösning som får den lilla byggnaden att nästan sväva ovan den underliggande bergklacken.

Men mera är på kommande, En sal med jordtunga jättetavlor fyllda med en brungråsvart massa i flera olika uppsättningar av både finnar och japaner. Man kan bara förundra sig över hur lika konsten kan utvecklas till trots de långa avstånden. Kanske kan man tala om en "eutrofiering" av konsten världen över. Och mitt i denna överväldigande massa en liten, liten diamant: Yozo Hamaguchis "Sol och fjärlil" från 1969. En diamant som ytterligare slipats till en gnistrande juvel. Till och med ramen är en del av konstverket som visar ingenting annat än en liten röd sol som till hälften täcks av en yta som har precis den samma strukturerade mörka färg som bakgrunden i tavlan. Återigen en tavla som nästan hypnotiserar en och för tankarna till dragningskraften i de förunderliga geometriska figurerna i Kazimir Malevitš tavlor.

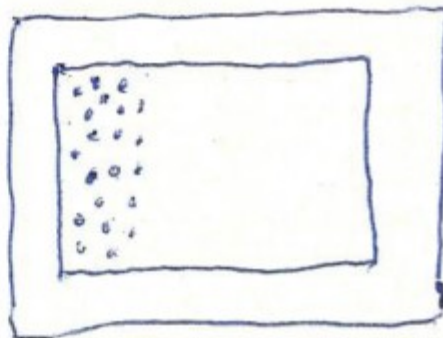
Konst som utplånar sig själv

Efter den "jordnära" hallen kommer man in i ett ännu större rum som står i bjärt kontrast till den föregående i och med att den helt domineras av den vita färgen, så till den milda grad att man får en förnimmelse av konst som är nära att utplåna sig själv. Där är Ahti Lavonens mycket sparsamt utsmyckade jättelika gipstavlor och Maija Lavonens två ryor "Morgonfrost" och "Vårljus". Dessa går helt i olika vita nyanser med invävda plastbitar som ger ryan ett mönster. Rekvisita för stora hallutrymmen. Aimo Kanerva är också representerad i detta vita rum med sina typiska vinterlandskap men åter igen har utställarna lyckats smyga in två juveler i rummet för sparsmakade

besökare: Ufan Lees "Från linjer 80025" från 1980 och Olle Bonniérs "Plingeliling" från 1949. Ufan Lee visar i sin tavla inget annat än gröna växtskott, eventuellt sparris som sticker upp ur en vit bakgrund. Tavlan är närmast förtrollande. På något sätt upplever man också denna tavla som hypnotiserande genom dess enorma konstnärliga sugningskraft.

O.L. -80

O.B. -49

Grafisk struktur och rytm

Följande sal i utställningen går helt i svartvitt och domineras av Ahti Lavonen som helt avviker från de "jordnära" brungråsvartmurriga verk som vi stiftat bekantskap med tidigare. Ateneum har alldeles tydligt velat lyfta fram denna halvt bortglömda konstnär. Inalles ingår i utställningen elva tavlor av honom. Vid sidan av Lavonens tavlor visas en serie mycket högklassiga grafiska verk. Mitt intryck är att den nordiska efterkrigstida konsten skördar sina främsta lagrar inom grafiken, särskilt där den avbildande konsten övergår i att skapa strukturer. Man kan säga att om de mest centrala kraven i målarkonsten kretsar kring kompositionen och färgharmonin så ersätter man detta inom grafiken med struktur och rytm. Karl Axel Pehrsons "Delfinisk rörelse" från 1952 är ett ypperligt exempel på en sådan grafik, där man kan se ett korsverk av lansettformade svarta och vita fiskar som simmar om vartannat i lager på lager. Då "fiskarna" fyller ut hela utrymmet skapas en yta som likafullt skulle kunna vara mönstret på ett tyg. Kimmo Kaivantos två grafiska verk "Häxkvast" och "Spricka", båda från 1961 samt Olavi Lanus "Tappar" från 1970 är också klara exempel på hur man inom grafiken kan låta bilden fyllas upp av en struktur och därigenom undvika behovet av en komposition. Alla dessa verk håller en mycket hög konstnärlig nivå.

K.A.P. -52

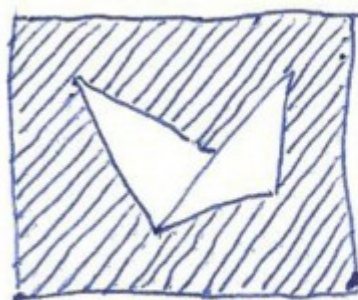
K.K. -61

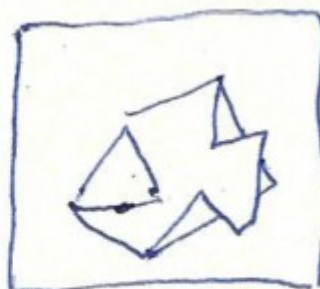
O.L. -70

Rolf Sundqvists "Komposition" från 1954 avviker från nyss nämnda serie i och med att här visas en serie grova tecken som för tankarna till någon typ av trollrunor i hällristningar medan Mauri Favens "Spånor" är så utsuddad att det närmast liknar ett kinesiskt skrivtecken som man försökt radera. I den "svartvita" samlingen ingår ännu en stor målning av Mauri Favens: "Vit fågel" från 1968 som närmast liknar ett vikt pappersark på svart botten där sidorna klippts i kilform. Men rummets absoluta klenod utgörs av Majja Isolans "Komposition" från 1956 som visar en konstig tredimensionell polygon där en optisk synvilla ingår då polygonen samtidigt verkar vara insida och

utsida av samma figur. Här har vi ett exempel på grafikens motsats i målningskonsten; en superstark komposition med en tonad färgharmoniering.

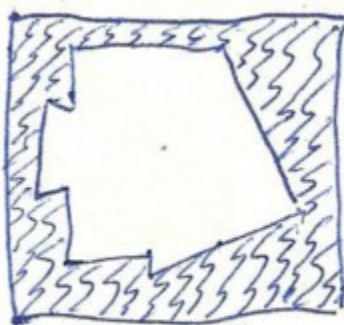
M. F. - 68

M. I. - 56

Potpurri av rödmylla

Om de två föregående rummen karakteriserats av vitt, respektive svartvitt så formligen exploderar färgmassan i det "Röda rummet". Jakko Somersalos, Mauri Favens, Ahti Lavonens och Jaakko Sievänens stora arbeten kämpar här om herraväldet med en kaskad av ömsom illröda, ömsom signalröda, ömsom alarmröda färger som saknar tillstymmelse till behärskning, nyansering eller harmoni. Tavlorna formligen drunknar i sin egen färgmassa. De röda färgerna är här ännu mera påträngande än i Carl Kylbergs tavlor. Man undrar vad utställarna har strävat efter i detta potpurri av rödmylla. Kanske svaret finns i den enda japanska tavlan i rummet, nämligen Takeo Yamaguchis "Plan" från 1958. Tavlan visar en geometrisk figur som närapå fyller ut bilden men samtidigt ger intrycket av en balanserad komposition, lite som i Isolass tavla men till skillnad från hennes verkar Yamaguchis figur vara enbart tvådimensionell. Vill utställarna här indikera att japanerna behärskar färgharmoniering medan vi inte gör det?

T. Y. - 58

Utställningens tyngdpunkt ligger på tiden efter andra världskriget och förbigår tidigare perioder av "japanismen" som blossat upp i Europa med jämna mellanrum. I början av 1900-talet svärmade man i Finland för de japanska illustrationerna, som ofta utgjordes av kolorerade tuschteckningar med romantiska skildringar till både lands och till sjöss. Ett bra exempel är Akseli Gallen-Kallelas takmålning "Stölden av Sampo" i entréhallen i Finlands nationalmuseum. Att utställarna valt tavlor enbart bland efterkrigstida japanska verk påminner om att konsten i Japan utsattes för ett nationalistiskt tryck före andra världskriget. I varje fall är detta något som finkänsligt utelämnats av utställningsarrangörerna.

Två finska konstnärer lyfts av utställarna upp framom andra; Ahti Lavonen och Mauri Faven och av japanerna fokuserar utställningen på keramikern Hamada. Men utöver deras ofta storslagna verk innehåller utställningen otroligt många fullträffar. Överraskande nog är dessa tavlor ofta av mindre format så som Koitos och Kaivantos havsmotiv, Collianders päron, Stenjuss lappländsskog, Haras vulkan, Hamaguchis sol (och fjäril som inte gick att upptäcka), Lees groddar, Pehrsons fiskar, Isolass

figur och Yunos streck och punkter. Alla dessa tavlor ger åt besökaren en enormt njutningsfull konstupplevelse.

THOMAS GAROFF